

Sobášnosť vo farnostiach ilavského dekanátu v rokoch 1801 – 1850

LIBOR BERNÁT

KLúčové slová: sobášnosť, ilavský dekanát, matriky, manželstvo, vdovy

Predmetom nášho záujmu je analýza sobášnosti v rokoch 1801 až 1850 v ilavskom dekanáte, ktorý v danom období tvorilo desať, resp. po roku 1831 až jedenásť farností. Na skúmanom území sa hlásilo obyvateľstvo k rímsko-katolíckej viere, Židov tu bolo maximálne 2,8 % a osôb hlásiacich sa k augsburskému vyznaniu viery 0,2 %. Aj z toho dôvodu majú významnú naratívnu hodnotu rímsko-katolíckej matriky, kde sú aj zaznamenané niektoré sobáše evanjelikov s rímsko-katolíckymi. V štúdiu analyzujeme sobášnosť podľa počtu v jednotlivých rokoch a v mesiacoch jednotlivých rokov. Ďalej sústredíme pozornosť na sobáše s výnimkou, sobáše ovdovelých snúbencov, miesta pôvodu a sociálny status, prípadne zamestnanie. Sobášnosť zohrávala v skúmanom období významnú úlohu, veď mladý človek, žijúci mimo manželstva, bol pokladaný za spoločensky menejcenného.

Ilavský dekanát (Districtus Illaviensis), ako územnosprávna časť Nitrianskeho biskupstva, sa postupne formoval po úspešnej katolíckej reštaurácii v druhej polovici 17. a počiatkom 18. storočia. Silná katolícka reštaurácia mala za následok, že luteránske zbory sa v duchu zásady „*cuius regiō, eius religiō*“ stali rímsko-katolíckymi. Najbližšie zbory evanjelickej cirkvi augsburského vyznania sa nachádzali v Trenčíne a v Púchove. Počet osôb hlásiacich sa k augsburskému vyznaniu nepresiahol podľa schematizmov rímskokatolíckej cirkvi ani 0,2 %.

Rabinát židovskej náboženskej obce sídlil v Ilave.¹ Najviac židov žilo v mestečku Ilava (106 v roku 1839). Podľa nám známych informácií zo schematizmov podiel židovského obyvateľstva nepresiahol 2,8 % celého obyvateľstva dekanátu. Ak tu žili veriaci iných konfesií – kalvíni, gréckokatolíci alebo pravoslávni, tak len určitú dobu za múrmi ilavskej väznice.

¹ Židovské matriky sme opísali v monografii BERNÁT, Libor. *Obyvateľstvo dubnickej farnosti v 17. - 19. storočí vo svetle matrík*. Kežmarok : Vivit, 2009, s. 6. Ilavský rabinát tvorili obce: Beluša, Dolné Kočkovce, Dolný Lieskov, Dubnica, Hloža, Klobušice, Kolačín (Veľký a Malý), Kopec, Košeca, Košecké Rovné, Ladce, Malé Košecké Podhradie, Mojtín, Nosice, Podskalie, Prejta, Pružina, Slopná, Sverepec, Trenčianska Teplá, Trstie, Tunežice, Veľké Košecké Podhradie a Zliechov. Rabinát zaberá väčšiu plochu ako ilavský dekanát a vyžiada si ešte samostatnú štúdiu.

Ilavský dekanát v prvej polovici 19. storočia tvorilo desať farností: Beluša,² Dubnica,³ Ilava,⁴ Kočkovce, Košeca, Podskalie, Pružina, Slopná, Visolaje a Zliechov. V roku 1831 vznikla jediná farnosť Horná Poruba, ktorá sa vyčlenila z ilavskej a košeckej farnosti. Rímsko-katolícke farnosti spravovali tiež filiálky, majúce od šesť (Uhlisko) až po viac ako 800 obyvateľov (Veľké Košecké Podhradie). Vo všetkých farnostiach sa vykonávali bohoslužby v slovenskom jazyku. Beluša, Dubnica, Ilava a Košeca mali štatút mestečka (*oppidum*), ostatné farnosti boli dediny (*pāgus*).

V našej sonde analyzujeme sobášnosť podľa ich počtu v jednotlivých rokoch a mesiacoch. Pokúsime sa odpovedať na otázku, aká bola sezónnosť sobášov, t.j. frekvencia uzatvárania manželstiev v jednotlivých ročných obdobiach. Podľa Pavla Vereša⁵ sa tejto otázke venuje veľmi málo pozornosti. Ďalej sa sústredíme na otázku počtu ovdovelých snúbencov/snúbeníc. Pokiaľ to záznamy umožnili, pokúsili sme sa zistiť aj miesta, odkiaľ pochádzali snúbenci a aký bol ich sociálny status, prípadne zamestnanie. Chronologicky sa budeme venovať rokom 1801 – 1850, teda zhruba od napoleonských vojen až po revolúciu 1848 – 1849, ktorá znamenala zánik feudálnych pomerov.

Pri analýze vychádzame zo špecifického druhu prameňov, konkrétne zbierky cirkevných matrík uložených v Štátnom archíve Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v Bytči.⁶ Zápisy do matrík písali kňazi najskôr v latinskom jazyku, od roku 1842/43 až do roku 1849 v maďarskom jazyku a od roku 1850 opäť v latinčine. Zápisy sú vedené na rôznej úrovni. Kňazi niekedy uvádzali aj poznámku, či sú snúbenci „cnostní“, alebo „necnostní“, či sa konal sobáš s dišpenzom, v niektorých prípadoch zaznamenávali sociálny status, prípadne zamestnanie. Väčšinou zapisovali, kde sa konal sobáš, prípadne odkiaľ pochádzali snúbenci.

² Skromné demografické údaje pozri: KOČIŠ, Jozef. *Beluša. 1330 – 2002 pohľady do dejín*. 2. dopl. vyd. Žilina : Obecný úrad, 2002, s. 20 a nasl.; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Štátny archív (ďalej MV SR ŠA) Bytča, Oravská župa I., inv. č. 689, Acta publico-politica, f. 176, no. 30.

³ Demografické údaje pozri: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Dubnica nad Váhom*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993, s. 40 a nasl.

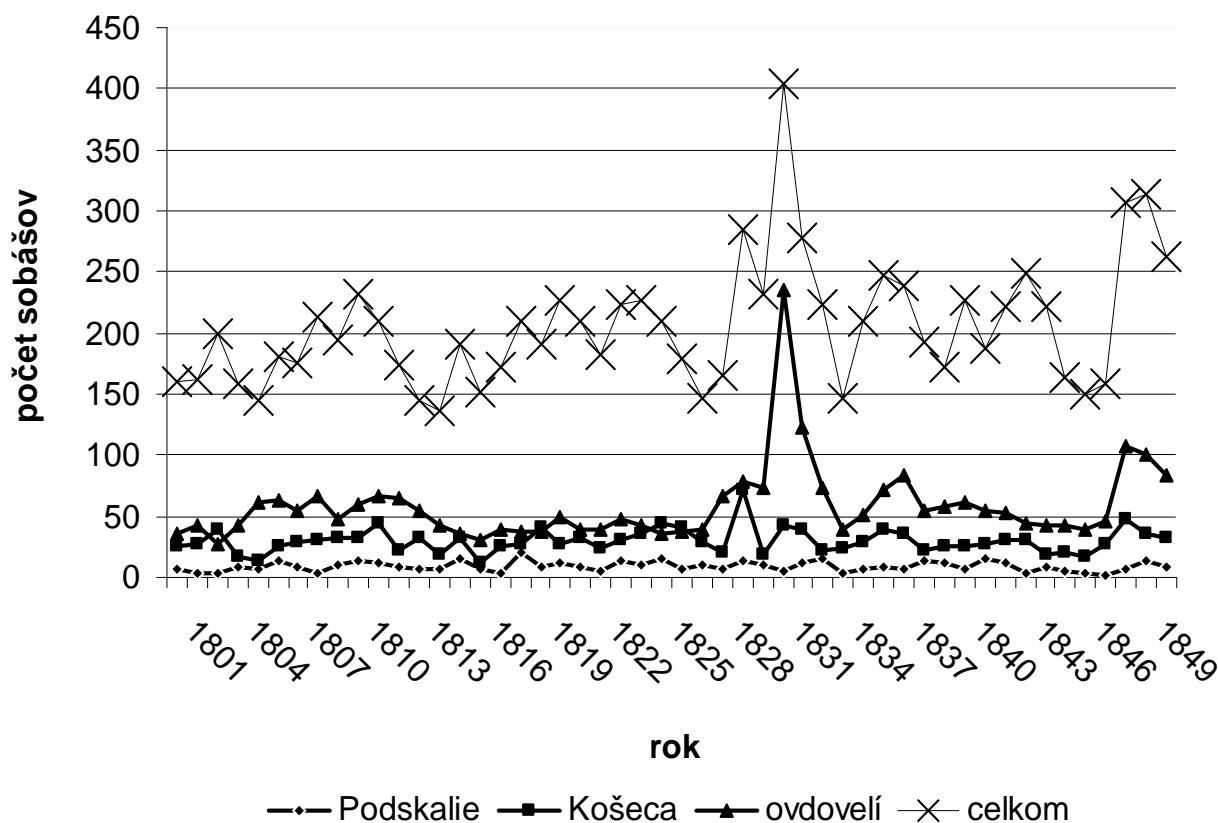
⁴ BAGIN, Anton – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Ilava*. Martin : Osveta, 1991.

⁵ VEREŠ, Pavel. Sezonnost sňatků v Českých zemích v letech 1851 – 1894. In *Český lid*, 1987, roč. 74, s. 32-35.

⁶ MV SR ŠA Bytča, fond Zbierka cirkevných matrík: 8 II. Matrika rodná, sobášna, úmrtná v rokoch 1769 – 1835 /Beluša/; 9 III. Matrika rodná, sobášna, úmrtná v rokoch 1835 – 1842 /Beluša/; 10 IV. Matrika rodná, sobášna, úmrtná v rokoch 1843 – 1851 /Beluša/; 194 II Matricula nova ecclesiae Dubnicensis sobášna 7. I. 1794 – 25. XI. 1842; 195 III A Dubnici egyházban házasodtak anyakönyve 6. I. 1843 – 6. II. 1891, 233 I Liber copulatum 1. X. 1831 30. XII. 1876 /Horná Poruba/; 254 II Matrika sobášna 28. I. 1770 – 21. XI. 1842 /Horné Kočkovce/; 256 IV Matricula copulatum 30. I. 1843 – 24. XI. 1851 /Horné Kočkovce/; 314 II Matrika sobášna 5. II. 1728 – 31. XII. 1827 /Ilava/; 315 III Matricula copulatum 20. I. 1828 – 8. XI. 1860 /Ilava/; 384 III Sobášna matrika 11. I. 1842 – 20. XI. 1861 /Košeca/; 386 V Sobášna matrika 11. I. 1750 – 10. XI. 1841 /Košeca/; 786 III Ecclesiae Podszkaliensis matricula baptisatorum, copulatum et in domine pie defunctorum 1774 – 1864, 859 I Matrika sobášna 19. X. 1788 – 20. II. 1843 /Pružina/; 860 II Matrika sobášna 23. I. 1843 – 4. XI. 1889 /Pružina/; 1017 II Matrica parochiae Szolopnensis. Matrika sobášna 22. I. 1764 – 25. XI. 1846; 1018 III Házasultak anyakönyve 15. II. 1847 – 22. I. 1900 /Slopná/; 1318 II Matricula copulatum 18. I. 1789 – 19. X. 1879 /Visolaje/; 1383 II Matrika sobášna 20. IX. 1789 – 5. II. 1815 /Zliechov/; 1386 V Matricula copulatum 11. IX. 1814 – 12. VI. 1865 /Zliechov/.

V ilavskej farnosti sa v rokoch 1801 – 1850 konalo celkovo 10261 sobášov, čo je priemerne 205 sobášov ročne (presne 205,2). Najviac sa ich konalo v roku 1831 (404), v roku 1849 (314) a 1848 (308), teda v druhej polovici skúmaného obdobia. Zaujímavý je práve vysoký počet sobášov v roku 1831, keď sa v priebehu augusta v ilavskom dekanáte rozšírila cholera. Podobne v rokoch 1847 – 1848 vzrástla úmrtnosť pre neúrodu, ale napriek tomu sme nezaznamenali výrazne nižší počet sobášov. Práve naopak, v roku 1848 dosiahla sobášnosť tretí najvyšší počet v nami sledovanom období. Naopak, najmenej sobášov bolo v roku 1814 (137), v rokoch 1805 a 1813 (po 145) a v roku 1827 (147). Rozdiel medzi najvyšším a najnižším počtom sobášov je 267. Ak si všimneme jednotlivé dni, kedy kňaz uzatváral manželstvá, tak z matriky zistíme, že 4. novembra 1816 kňaz sobášil v belušskej farnosti 19 párov. V ďalších dňoch 11. novembra 1805 a 26. novembra 1849 už „len“ 12 párov.

Graf č. 1: Sobášnosť v ilavskej farnosti v rokoch 1801 – 1850

K osobitým sobášom patria viaceré sobáše v rámci blízkej rodiny, konané v ten istý deň. Napríklad 27. apríla 1818 si v Beluši zobral ženu zosnulého Michala Kačenku (Kacsenka) Katarínu vdovec Martin Poliak (Poljak) a jeho syn Martin ml. sa oženil s dcérou Kataríny Annou. Syn Kataríny, Ján, sa súčasne oženil s Annou Turzovou (Thurza). Alebo v Beluši sa 9. januára 1809 oženil vdovec Ondrej Králik (Kralik) so Zuzanou Kapušovou (Kapuss) súčasne so synom Jánom, ktorý si bral za manželku Annu Janúchovú (Januch). Mali tiež spoločných svedkov Ondreja Šuleka (Sulek) a Ondreja Želiara (Zseljar). Úzke prepojenie rodín sledovalo hospodárske záujmy, aby sa nedrobil majetok. Sobášom v jeden deň ušetrili finančné prostriedky. S podobným javom sa môžeme stretnúť aj v okolitých farnostiach.

Na základe údajov v matrikách nedokážeme určiť, koľko osôb v danom období zomrelo slobodných. Niekedy ich označovali v úmrtnej matrike termínom *caelebs* (neženaný, slobodný, prípadne žijúci osamelo).

Napriek tomu, že nemáme štatistické údaje o počte obyvateľstva v každom roku, môžeme na základe schematizmov rímsko-katolíckej cirkvi stanoviť počet sobášov na 1000 obyvateľov.

Tabuľka č. 1:

Počet sobášov na 1000 obyvateľov vo vybraných rokoch v ilavskom dekanáte⁷

Rok	Počet		
	Sobášov	Obyvateľov	Sobášov na 1000 obyvateľov
1820	226	18959	12
1826	179	20361	9
1832	277	19004	15
1833	224	19105	12
1834	147	19199	8
1835	210	19354	11
1836	248	19265	13
1837	239	19298	12
1839	172	19810	9
1840	227	19793	11
1844	221	20054	11
1850	262	19750	13

Podľa zistených údajov sa počet sobášov pohyboval v rozmedzí od 8 do 15 na 1000 obyvateľov. Žiaľ, presné informácie o počte obyvateľstva máme len z dvanástich rokov, a tak nie je možné generalizovať daný výsledok. Môže slúžiť len ako orientačný.

Väčšinu snúbencov označil kňaz za *honestus/honesta* – čestný/á, počestný/á, respektívne cnostná panna. Ani raz nezapísal „*inhonestus*“/“*inhonesta*“. Niektorí kňazi zaznamenali, že sobáš bol vykonaný „*cum dispensatione et promulgationibus*“ – to jest s oslobodením od nejakého predpisu, s dovolením a s verejným oznámením (ohláškami). Dišpenz bol nevyhnutný tiež k tomu, aby obaja partneri mohli potom prijímať eucharistiu. Ako vyplýva zo záznamov, často išlo o snúbencov z rôznych farností. Presnejšiu príčinu dišpenzu nepozná-

⁷ SCHEMATISMUS VENERABILIS CLERI DIAECESIS NITTRIENSIS PRO ANNO A CHRISTO NATO (ďalej *SchVCDNACHN*) M. D. CCC. XX. POST BISSEXTILI DIERUM CCCLXVI. Tyrnaviae : Typis Jelinekianis, s. 33-37; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXVI. POST BISSEXTILEM SECUNDO DIERUM CCCLXV. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, s. 36-39; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXXII. BISSEXTILI DIERUM CCCLXVI. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, s. 64-68; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXXIII. POST BISSEXTILEM PRIMO DIERUM CCCLXV. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, s. 64-68; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXXIV. POST BISSEXTILEM ALTERO DIERUM CCCLXV. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, s. 64-68; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXXV. POST BISSEXTILEM TERTIO DIERUM CCCLXV. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, s. 64-69; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XXX. IX. NITRIAE : typis Josephi Neugebauer, s. 61-65; *SchVCDNACHN* M. D. CCC. XL. NITRIAE : typis Josephi Neugebauer, s. 61-65.

me, kňaz sa len odvolal na 3. alebo 4. bod, resp. paragraf cirkevných predpisov (*Corpus iuris canonici*).

Tabuľka č. 2

Sobáše s povolenou výnimkou v ilavskom dekanáte v rokoch 1801 – 1850

Roky	Počet sobášov s výnimkou
1801 – 1805	2
1806 – 1810	7
1811 – 1815	28
1816 – 1820	30
1821 – 1825	28
1826 – 1830	26
1831 – 1835	32
1836 – 1840	17
1841 – 1845	9
1846 – 1850	0
Spolu	179

Sobášov s povolenou výnimkou sa konalo spolu 179, to znamená 1,7 % z celkového počtu sobášov. Otázkou zostáva, či kňazi tento údaj dôsledne zaznamenávali, keď napr. v dubnickej farnosti sa vyskytuje len jeden zápis, alebo v Hornej Porube sa konali len tri sobáše (t.j. 0,9 % zo všetkých sobášov) s povolenou výnimkou. Najvyššie počty sú zaznamenané v rokoch 1831 – 1835 (32 sobášov) a v rokoch 1816 – 1820 (30 sobášov). Ak analyzujeme jednotlivé farnosti, tak najviac sobášov s výnimkou sa konalo vo farnosti Pružina (90, t.j. 8,2 % zo všetkých sobášov), Podskalíe (32, t.j. 7,1 % zo všetkých sobášov) a Kočkovce (29, t.j. 4,4 % zo všetkých sobášov).

Kňaz nezapisoval precízne lokalitu pôvodu snúbencov. Väčšinou pochádzali z miestnej farnosti, príp. dekanátu, niektorí snúbenci pochádzali z Červeného Kameňa, Považskej Bystrice, Pruského a iných blízkych lokalít. Mimo okolitých dekanátov pochádzali z Bošáče, Bytče, Nitry, Trnavy atď. Z Moravy pochádzali dvaja ženísi v Beluši, Dubnici, Ilave. V dubnickej farnosti sme našli snúbencov z vyše 60 lokalít. Hoci zákony z roku 1848 mali za cieľ zrušenie feudálnych vzťahov, táto skutočnosť sa neodráža v sobášnosti, resp. vo zvýšenej migrácii obyvateľstva.

Sociálny status snúbencov zaznamenávali do matrík zriedkavo, kňaz skôr zapisoval príslušnosť k šľachtickej vrstve. Celkovo sa konalo 152, to jest 1,48 % sobášov, kde aspoň jeden zo snúbencov pochádzal zo šľachtickej vrstvy. Najviac sa ich konalo v Slopnej (48, t.j. 31,5 % zo všetkých šľachtických sobášov), v Pružine (45, t.j. 29,6 % zo všetkých šľachtických sobášov) a v Ilave (21, t.j. 13,8 % zo všetkých šľachtických sobášov). Vo farnostiach Horná

Poruba a Kočkovce nie je zaznamenaný ani jeden sobáš šľachty. Štyroch ženíchov označili matrikári titulom „*perillustris*“⁸: v Beluši Jozefa Budaja (Buday), v Ilave Jozefa Raja (Raii alias Valter), v Podskalí Jána Kelečeniho (Kelecseny) a v Zliechove Ignáca Springera.

V matrikách sú aj štyri záznamy o sobášoch snúbencov evanjelickej cirkvi – s poznámkou evanjelik augsburského vyznania (*Evangelicus*). V Beluši to bol spomínaný J. Budaj, v Dubnici Ján Veľš (Velsch) a v Košeci vdovec Ondrej Otlík z Ozoroviec a Kochanoviec (Otlík de Ozorocz et Kochanócz). Len jedna luteránka, Eva Šimová (Simo, rodená Halušková), sa vydávala za Michala Pocholu v kočkovskej farnosti. Žiaľ, v matrike nie je uvedené, odkiaľ nevesta pochádzala.

Takzvané krížne (zmiešané) manželstvá, kedy jeden zo snúbeneckého páru bol luteránom, boli v tomto období a v tejto lokalite veľmi zriedkavé, na rozdiel od niektorých oblastí Uhorska, napr. Brezna, kde krížne manželstvá boli masovým javom.⁹

Potenciálnych ženíchov predstavovali pre miestne ženy aj vojaci z posádky, usídlenej na ilavskom hrade. Celkovo sme našli osem sobášov vojakov. Z iných zamestnaní spomeňme vdovca chirurga Konráda Hausnera, vrchného lekára regimentu Františka Ligera, učiteľa Jána Chobodida, obchodníka s obilím (frumentarius) Jozefa Dorazína z Adamoviec (Adamoczensis), mlynárov Jána Fraštackého (Frastaczky) a Jána Tomíka (Tomik), alebo deti významnejších obyvateľov, napr. poľovníka (vĕnĕtor) Karola, resp. jeho syna Karola Fugerttha, syna riaditeľa školy Františka Neigelyho Jána. Od roku 1850 vypisovali matrikári aj zamestnanie snúbencov. Vo väčšine prípadov to boli roľníci, sluhovia a pastieri.

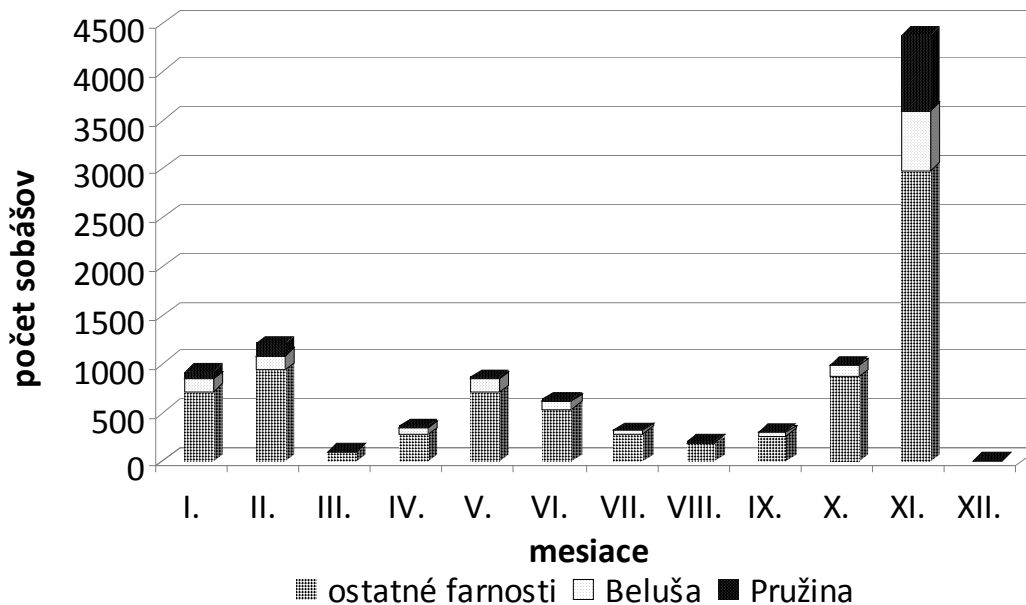
Dubnická a košecká matrika obsahuje aj zápisy o sobášoch rómskeho obyvateľstva. Zaznamenané sú dve svadby Rómov (*Cigán, Rómm, Zingaros – Zinga*) v Dubnici. 17. mája 1831 sa oženil vdovec Jozef Papro s Teréziou Didiovou z Lieskovca. Papro je označený ako *Zingaros*, podobne ako nositelia priezviska Didi. Dokazuje to aj záznam o sobáši vdovca Róma Jána Kumana s Rómkou Rosáliou Didiovou 29. augusta 1843. V košeckej farnosti sa oženil Ondrej Murka 15. októbra 1841, pri neveste Terézii Hreskovej nie je udané, že by bola tiež Rómka.

⁸ Niektoré šľachtické rody sú označené ako *perillustris* (*Perlis. – veľmi slávny, vznešený, slávny*). Kritérium, podľa ktorého bola vykonaná takáto typológia, je neznáme. Nie je výnimkou v niektorých matrikách, že pri tej istej osobe použil kňaz označenie *perillustris* aj *nobil*. O danej typológii pozri BERNÁT, Libor. Študenti jezuitského gymnázia v Trenčine vo svetle školskej matriky z rokov 1655 – 1775. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 2005, roč. 15, č. 2, s. 12.

⁹ ALBERTY, Július. *Formovanie robotníckej triedy v obvode Brezna*. Martin : Osveta, 1981, s. 40. „Zmiešané vyznania“, zmiešané náboženstvá“ *mixta religio* boli zakázané ešte v *Corpus iuris canonici* z roku 1917.

Graf č. 2

Sobášnosť v ilavskom dekanáte v rokoch 1801 – 1850 v jednotlivých mesiacoch

Žiaľ, matriky, s výnimkou zliechovskej, neuvádzajú vek snúbencov. Aj zliechovský kňaz ich zaznamenával len do roku 1814. Pri protogamných manželstvách¹⁰ bol priemerný vek snúbencov 21 rokov a snúbeníc 20,5.¹¹ Atypické sú roky 1802 a 1811, kedy sa nekonal ani jeden protogamný sobáš, v ktorom by bol snúbenec starší ako snúbenica. Najmladším párom bol 16-ročný Štefan Košík (Kossik) a 15-ročná Mária Košíková. Najmladšou nevestou však bola 13-ročná Anna Skerdová. Sledovaná vzorka je však veľmi malá na to, aby sme mohli generalizovať.

Najviac sobášov sa konalo v mesiaci november (4378), február (1204) a október (991). Čas konania sobášov sa sústreďoval na obdobie pred adventom – október a november, najviac dominoval november. V týchto dvoch mesiacoch sa konalo viac sobášov, ako v ostatných mesiacoch spolu. Najmenej sobášov sa konalo v decembri (5), marci (98) a v auguste (199). December je spojený s adventom (až do sviatku Troch kráľov 6. januára) a marec s aprílom sa viazali na 40-denný pôst. Podľa *Corpus iuris canonici* nesmel byť tento „tempus clausum“ alebo „tempus sacratum“ spájaný s veselosťou. Zákaz platil od tridentského koncilu. Doba uzatvárania manželstiev bola úplne pod kontrolou cirkvi, ktorá ju prísne strážila. V marci a apríli boli len zriedkavo povolené sobáše, aj to boli tiché, to znamená bez sprievodu organu.¹² V auguste sa sobáše neuzatvárali predovšetkým kvôli vrcholiacim poľnohospodárskym prácam.

¹⁰ Protogamné manželstvá – manželstvá, ktoré uzatvárali slobodní snúbenci.

¹¹ Priemerný sobášny vek sa vypočíta tak, že súčet sobášnych vekov delíme počtom sobášiacich sa a k výsledku pripočítame 0,5.

¹² BERNÁT, ref. 1, s. 14-15.

Pri výskume sobášnosti sa niekedy zdôrazňuje, že občiansky kalendár používa mesiace s nerovnakým počtom dní. Preto sa odporúča pri sledovaní sezónnej sobášnosti za dlhšie časové obdobie použiť indexovú metódu – pomocou korekčných koeficientov sa upraví počty sobášov uzatvorených v jednotlivých mesiacoch. Obidva vzťahy porovnávame v prehľadnej tabuľke:

Tabuľka č. 3

Sobášnosť v jednotlivých mesiacoch vo farnostiach ilavského dekanátu v rokoch 1801 – 1850 a mesačný sobášny index¹³

Mesiace v rokoch 1801 až 1850	Cirkevný kalendár	Mesačný sobášny index
január	918	935
február	1204	1160
marec	98	100
apríl	354	349
máj	865	881
jún	633	624
júl	315	321
august	199	203
september	300	296
október	991	1009
november	4378	4315
december	5	5

Ak porovnáme obidva systémy, tak v mesiacoch podľa indexovej metódy je výraznejší nárast v prospech októbra (o 18 sobášov viac), januára (o 17 sobášov viac) a mája (o 16 sobášov viac). Pokles je výraznejší v novembri (o 63 sobášov menej), februári (o 44 sobášov menej) a júni (o 9 sobášov menej). Po prepočítaní na mesačný sobášny index sa neukázal podstatnejší rozdiel. Pavel Vereš v článku o sezónnosti sobášov v českých krajinách dokladá, že v Čechách v rokoch 1851 – 1913 bola najvyššia sobášnosť práve vo februári a až potom v novembri.

Sobášnosť v ilavskom dekanáte ovplyvnili tak liturgický, ako aj agrárny kalendár. Obidve výrazné maximy (pozri tiež graf č. 2), október – november a február, a výrazné minimá december, resp. marec, boli dané adventom, resp. predveľkonočným pôstom. Pre porovnanie – v súčasnosti klesá sobášnosť v mesiacoch január, február, august a december.¹⁴ Okrem toho si musíme uvedomiť, že výber manželského partnera podliehal aj kontrole spoločenstva, resp. obce.

¹³ Korekčné koeficienty, ktorými sa delia skutočné počty sobášov v jednotlivých mesiacoch, sú nasledovné čísla: január (1,0185), február (v neprestupnom roku 0,9199 a v prestupnom roku 0,9528), marec (1,0185), apríl (0,9856), máj (1,0185), jún (0,9856), júl a august (1,0185), september (0,9856), október (1,0185), november (0,9856) a december (1,0185). Korekčné koeficienty sú prevzaté z práce VEREŠ, ref. 5, s. 35. V skúmanom období boli prestupné roky: 1804, 1808, 1812, 1816, 1820, 1824, 1828, 1832, 1836, 1840, 1844 a 1848.

¹⁴ KONEČNÁ, Alena. Sezónnosť sňatečnosti v ČSSR. In *Demografie*, 1977, roč. 19, č. 3, s. 216.

Sústredíme teraz pozornosť na sobáše ovdovelých partnerov.

Tabuľka č. 4

Vdovci a vdovy, sobášiaci sa v rokoch 1801 – 1850 v ilavskom dekanáte

Roky	Sobáše			Ovdovelých spolu
	Vdovcov	Vdov	Oboch ovdovelých	
1801 – 1805	99	55	51	256
1806 – 1810	151	64	73	361
1811 – 1815	138	50	74	336
1816 – 1820	92	44	55	246
1821 – 1825	100	51	51	253
1826 – 1830	147	55	91	384
1831 – 1835	228	119	170	687
1836 – 1840	153	62	109	433
1841 – 1845	119	48	69	305
1846 – 1850	185	68	126	505
Spolu	1412	616	869	3766

V danom období sa konalo 2897 sobášov, kde aspoň jeden zo snúbencov bol vo vdovskom stave, to jest 28,2 % zo všetkých sobášov. Nutnosť uzatvoriť nové manželstvo po smrti partnera viedlo k určitému napätiu na „manželskom trhu“. Protogamné manželstvá (tie, ktoré uzatvárali slobodní snúbenci) tvorili takmer 72 (presne 71,7) %.

Najviac manželstiev, kde bol aspoň jeden z partnerov ovdovelý, uzatvorili v skúmanom období vdovci (1412 sobášov, to jest 48,7 %). Ich motiváciou bola snaha zabezpečiť silu, ktorá by sa postarala o hospodárstvo, rodinný krb a osirelé deti. Najmenej manželstiev, kde bol aspoň jeden z partnerov vdovec/vdova, sa uzavrelo v roku 1803 (28, to jest 14 %), v roku 1816 (31, t.j. 20,3 %) a 1825 (35, t.j. 16,7 %). Po sobášoch vdovcov boli z takýchto manželstiev najčastejšie spoločné sobáše vdovcov a vdov (869 sobášov, to jest 29,9 %) a najmenej vdov so slobodnými mládenkami (616 sobášov, to jest 21,2 %). Získanie partnera bolo pre vdovy a vdovcov podstatne ťažšie. Celkom sa v nami sledovanom období v ilavskom dekanáte oženilo 3766 vdovcov a vdov. Znamená to, že takmer pätina, presne 18,3 % snúbencov bola ovdovelých.

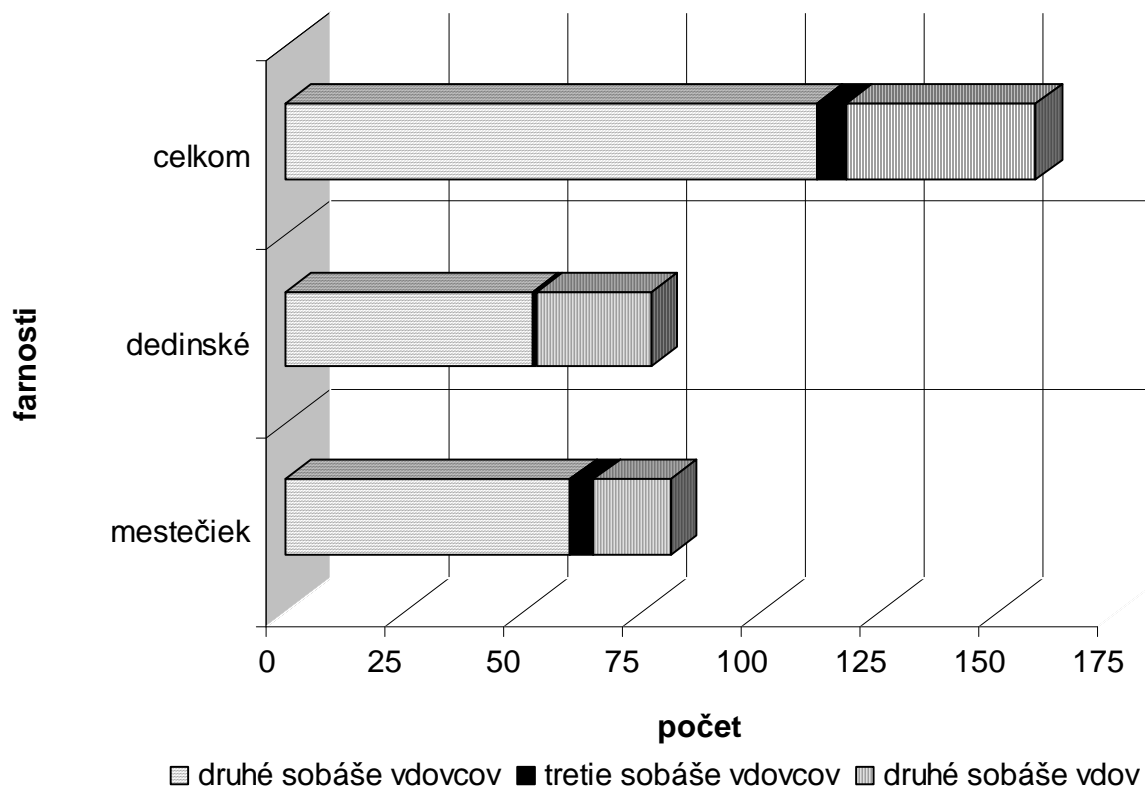
Ak porovnáme roky, v ktorých uzatvárali manželstvá vdovci/vdovy a protogamné páry (pozri graf č. 1), môžeme konštatovať, že najvyšší percentuálny podiel sobášov ovdovelých partnerov oproti protogamným párom bol v roku 1831 (presnejšie 58,1 %, t.j. zo 404 sobášov bolo len 169 protogamných). Vysoký počet sobášov s aspoň jedným ovdovelým partnerom (partnerkou) v porovnaní s protogamným párom bol o rok neskôr (44,4 %, t.j. zo 277 sobášov bolo 154 protogamných) a v roku 1805 (42,7 %, t.j. zo 145 sobášov bolo 83 protogamných). Naopak, percentuálne najnižšie počty sobášov s ovdovelým partnerom/partnerkou boli v roku 1803 (14 %, resp. 28 sobášov ovdovelých z celkového počtu 200 sobášov), v roku 1825 (16,7 %, resp. 35 sobášov ovdovelých z celkového počtu 209 sobášov) a v roku 1843 (17,6 %, resp. 44 sobášov ovdovelých z celkového počtu 249 sobášov).

Pozoruhodné v belušskej farnosti bolo, že od 19. septembra až do 24. októbra 1831 sa konalo až 22 sobášov, kde aspoň jeden zo snúbencov bol vdovec/vdova. Nedokážeme však odpovedať na otázku, prečo sa v danom roku sobášil až tak vysoký počet vdovcov a vdov a prečo bolo uzavretých tak málo protogamných manželstiev. Je pochopiteľné, že sa tak dialo po následkoch chole-ry v mesiaci august, nie však v prvej polovici daného roku.

Je ťažké stanoviť, či sa ovdovelí partneri sobášili viackrát. Problémom pri presnom určení sú početné rodiny, v ktorých bolo niekoľko členov pokrstených tým istým menom. K presnejším údajom by pomohla rekonštrukcia rodín, ale ani tá sa nedá presnejšie spracovať. V jednom dome žilo niekoľko rovnomených rodín, kde sa krstné mená takmer so železnou pravidelnosťou opakovali. Nie sú výnimkou ani prípady, keď po zomrelom dieťati dostalo ďalšie narodené to isté krstné meno. Okrem toho si niektorí vdovci/vdovy nachádzali životného partnera/partnerku aj mimo sledované farnosti, takže nami sledované matriky ich sobáše nezachytávajú.

Graf č. 3:

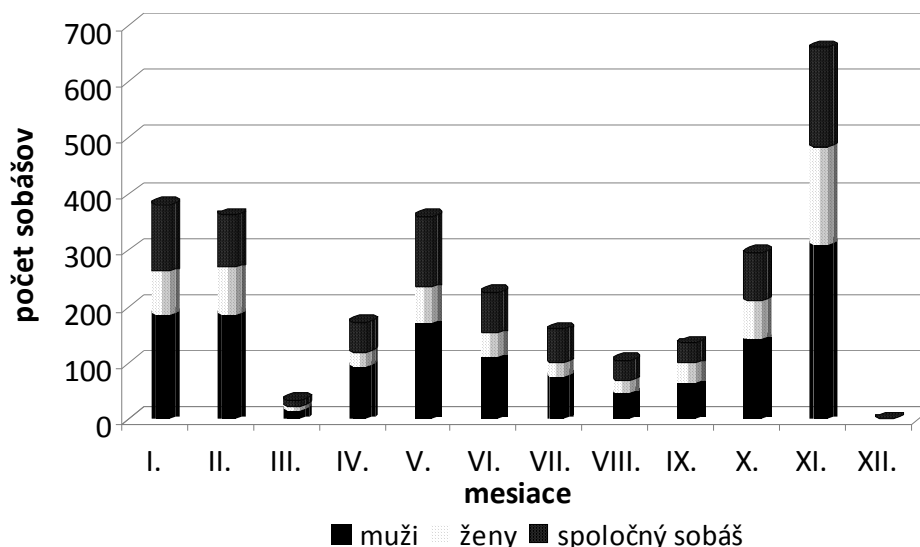
Druhé sobáše vdovcov a vdov vo farnostiach ilavského dekanátu v rokoch 1801 – 1850

Celkovo sa uskutočnilo 112 druhých sobášov vdovcov (z toho 60 vo farnostiach mestečiek a 52 vo farnostiach dedín). Vdovci uzavreli v poradí svoje tretie manželstvo celkovo v 6 prípadoch, z toho vo farnostiach mestečiek v piatich a vo vidieckych farnostiach v šiestich prípadoch. Vdovy sa vydávali druhýkrát celkom v 40 prípadoch, z toho 16 bolo v mestských farnostiach a 24 vo vidieckych.

Graf č. 4.

Sobáše ovdovelych v ilavskom dekanáte v rokoch 1801 – 1850 podľa jednotlivých mesiacov

Počty uzatváraných manželstiev v jednotlivých mesiacoch, kde bol aspoň jeden z partnerov vdovcom/vdovou, len čiastočne kopírujú manželstvá uzatvárané protogamnými partnermi. Najviac ich bolo v novembri (660 sobášov), v januári (382) a vo februári (363 sobášov). Mesiace s najnižšími počtami boli rovnaké ako u protogamných sobášov – december (1 sobáš), marec (34 sobášov) a august (105 sobášov). Ak analyzujeme jednotlivé mesiace podľa pohlaví, tak najviac vdovcov sa ženilo s „pannami“ v novembri (311 sobášov), januári a februári (po 187). Najviac vdov sa vydávalo za protogamného partnera v novembri (172 sobášov), vo februári (83 sobášov) a v januári (76 sobášov). Manželstvá, ktoré uzatvoril vdovec s vdovou, boli najpočetnejšie v novembri (177 sobášov), v máji (127 sobášov) a januári (119 sobášov).

Ak sledujeme dĺžku časového obdobia, kedy sa uzatvárali výlučne manželstvá, kde aspoň jeden z partnerov bol ovdovely, tak v belušskej farnosti do novembra 1805 sa konalo 5 sobášov, v ktorých bol minimálne jeden snúbenec/snúbenica vdovec/vdova. Podobná situácia bola aj v roku 1819, kedy sa konalo opäť 5 sobášov a ani jeden nebol protogamný. Tie sa konali až v novembri. Bolo to dané najmä majetkovými pomermi, keďže dedičstvo sa odovzdávalo mužským potomkom. Muži mali možnosť väčšieho výberu na sobášnom trhu, kde boli mladé, relatívne bohaté nevesty bez záväzkov. Šanca na vydaj bola pre vdovy podstatne obmedzenejšia. Okrem toho sa nie všetky ženy v produktívnom veku mohli vydať. Otázka vena zohrávala kľúčovú úlohu, a tak niektoré zostávali ľudovo povedané „na ocot“.

Informácie o sobášnosti v rokoch 1801 – 1850 odhalili mnohé zaujímavé skutočnosti. Hlbšia analýza si vyžaduje ešte komparáciu tak s predchádzajúcimi, ako i nasledujúcimi časovými etapami, a tiež s inými regiónmi, resp. dekanátmi. Tým sa ukáže, v čom bol ilavský dekanát špecifický a ktoré fenomény sú spoločné.

Príloha č. 1
Latinsky písaná matrika farnosti Dubnica z rokov 1800 a 1801

20	1800	744	Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Andreas Gaspas Ann. honsa Virgine Anna Kreisky Tefus Martinus Alojosi Georgius Gaspas. Dubnic.
10			Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Andreas Gaspas Ann. honsa Virgine Anna Catharina Andrea. Tefus Stephanus Augustus W. Hanns Rohus.
10			Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Venustus Valente Ann honsa Virgine Anna Bistrad. Tefus Joannes Adam et Franciscus Legina. Dubnic.
17			Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Joannes Gaspas Ann Elisabetha Liptki. Tefus Joannes D. Binus. Joannes Rozcer Nagg. Kolafin.
17			Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Joannes Tomas Ann. honsa Virgine Anna Martinii Stephanii. Tefus Georgius Dalep. Andreas So. Vandie. Dubnic.
			Anno Domini 1801.
16	1801		<u>Mense Januario.</u> Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Stephanus Sauter. Ann. honsa Vidua Catharina Joannis Gyuziga. Tefus Stephanus Zacik, Martinus Liks.
27			<u>Mense Februario.</u> Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Michael Ann. honsa Virgine Josepha Nequapil Tefus Mathews Pöcher. d. Durgrafus Josephus Harmesh.
27			Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Franciscus Nequapil Ann. honsa Virgine Theresia Witt. Tefus P. D. Durgrafus Josephus Harmesh et Mathews Pöcher.
9			<u>Mense Februario.</u> Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Joannes Koopdax Ann. honsa Virgine Anna Duplinsky Tefus Joannes Hornak, Joannes Gy. gi. Nip. Kolafin.
9			Copulati fuit per d. Capellani honestus Inuenis Joannes Zahradnik Ann. honsa Virgine Elisabeth Koplik. Tefus Adamus Nabel, Steph. Zahradnik. Dubnic.
9			Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Stephanus Diaz Ann honsa Virgine Anna Bragio Tefus Stephanus Zacik, Andreas Diaz. Liptkar.
9			Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Joannes Koplik Ann honsa Virgine Catharina Ronicski, Tefus Joannes Szabovnik, Francis. Auo Sapina. Dubnic.
27			<u>Mense Aprili.</u> Copulati fuit per d. Capellani honestus Viduus Andreas Rozcer Ann. honsa Virgine Stefana M. Plo. Tefus Joannes Detiner, Georgius Harkisch. N. Kol.

744

Príloha č. 2

Maďarsky písaná matrika farnosti Beluša z roku 1843 na predtlačenom formulári

210 Krisztus Urunk' születése után 1843.

Hó, Nap	A' meghaltak és eltemetettek			Betegség' néme melyben meg- halt.	Haldoklók' szentségei- beni része- sülés.	Temető és Eltemető.
	Vezeték és Keresztneve.	Életneve, születés- és Lakhelye.	Életkora.			
Január 1.	Majercik Örsefő	Városbéli Majercik József és Léonka Emma Bellus.	20	Fuladás	—	Belluszi Köztemető Barabás József Belluszi Péter
ugyan- az	Szlávik Emma Született Bényo	Pál Szlávik István Neje Hlonja	40	Tüdővégy	Isokott szentségekkel ellátva	Hlonjai Köztemető ugyanaz
8.	Larosi Máté	Városbéli Larosi Márton, és Kibány Emma Belluszi	5	Sorvadás	—	Belluszi Köztemető Döck József Belluszi Plebanus
ugyan- az	Pavlik Pál	Városbéli Fennak Katalin Péterje Belluszi	28	Tüdővés	Isokott szentségekkel ellátva	ugyanaz
10.	Seljan Chudrá	Városbéli Özvegy Farkas Belluszi	75	Tüdővés	—	ugyanaz.
10.	Szlávik Emma	Pál Szlávik János Buzsák Örszéből Hlonja	1	Fuladás	—	Hlonjai Köztemető —
14.	Seljan Éva Született Léonka	Néhai Seljan Mihály Farkas Özvegye Belluszi	68	Tüdővégy	Isokott szentségekkel ellátva	Belluszi Köztemető Plebanus.
18.	Gyurovecz Mária	Pál Gyurovecz Chudrá és Hulgassó István Emma, Léonka Hlonja.	40	Fuladás	—	Hlonjai Köztemető 63
22	Habcsuda Katalin	Pál Habcsuda András és Székely Katalin Léonka Hlonja	2	Fuladás	—	ugyanaz

Cítuj:

BERNÁT, Libor. Sobášnosť vo farnostiach ilavského dekanátu v rokoch 1801 – 1850. In *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 1. ISSN 1337-6861. http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2012/texty_1_2012/bernat.pdf

• • •

PhDr. et ThMgr. Libor Bernát, CSc. (*1958) študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Jana Evangelistu Purkyně (teraz Masarykova Univerzita) v Brne históriu (1978 – 1982), filozofiu (1979 – 1984). V rokoch 1986 – 1990 bol interným vedeckým aspirantom na Karlovej univerzite v Prahe. V rokoch 1990 – 1997 vyštudoval externe teológiu na Komenského evanjelickej teologickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Zaoberá sa najmä 16. a 17. storočím. Publikuje predovšetkým v časopisoch *Studia Comeniana et Historica*, *Vlastivědný věstník moravský*, *Pedagogická revue*, *Jižní Morava*, *Slovenská štatistika a demografia* a v ďalších. Z demografickej oblasti sa venuje najmä regionálnym dejinám Považia, kde spracoval monografiu o farnosti v Dubnici nad Váhom (2009). V súčasnosti pracuje ako stredoškolský pedagóg na gymnáziu v Dubnici nad Váhom.
Kontakt: libor.bernat@gmail.com